

► Johann Christian Lünig: Theatrum Ceremoniale Historico-Policum oder Historisch- und Politischer Schauplatz aller Ceremonien, Leipzig 1719

Historický úvod:

Johann Christian Lünig (1662–1740) byl německý právník a historik spojený s protestantským prostředím univerzit v Helmstedtu, Jeně, Eilenburku a zejména se saským Lipskem, kde působil jako člen městské kanceláře. Svůj život zasvětil sbírání důležitých dokumentů týkajících se politických a soudních řečí, významných rozsudků i konceptů právních pojednání. Asi nejznámější je však jeho soubor příkladů z ceremoniální praxe, která v raném novověku určovala každodenní styk mezi politickými osobnostmi i průběh slavnostních okamžiků (korunovace, panovnické vjezdy, zasedání politických grémií a rad atd.). Byl neobyčejně zcestovavý (v mládí se dostal až do Moskvy) a pilný (jeho sbírky čítají dohromady několik tisíc tiskových stran). Díky svému talentu pořádat dokumenty se stal zakladatelem tzv. ceremoniální vědy, která se s právníckou přesností snažila vnést systém do rozličných předpisů, jež sebral napříč Evropou. Přestože nebyl žádným politickým teoretikem, v úvodních pasážích svého hlavního díla o evropském ceremoniálu (*Theatrum Ceremoniale*) se snažil obecně pojmenovat jeho hlavní zásady i vysvětlit důvod jeho vzniku a funkci v životě společnosti (nejen během politických jednání).

Vydání pramene v originále a dalších jazykových mutacích:

německý originál:

https://www.google.cz/books/edition/Theatrum_Ceremoniale_Historico_Policum/hzFWAAAcAA-J?hl=cs&gbpv=1&dq=L%C3%BCnig+theatrum&printsec=frontcover

PŘEKLAD (Jiří Hrbek):

První část, hlava I: O ceremoniálu obecně (s. 1–7)

Pokud by zůstával lidský rod ve stavu nevinnosti, tak by nepotřeboval žádné vnější zvyklosti a ceremonie. Po pádu lidí, bohužel, však byli všichni nakaženi jedem zničujících vášní, a tak mezi nimi vznikla nerovnost a ti, kteří byli v nezřízené ctižádosti nejlepší, se povyšovali ze stavu rovnosti nad ostatní, prosazovali svou vůli skrze hrozby a nespoutaný hněv a vyžadovali poslušnost. A jako má ctižádostivý člověk neustále v hlavě touhu stoupat výš a stále nemá dost, tak také vyžaduje, aby byla jeho vůle do důsledku splněna a byla mu každodenně projevoována úcta a poslušnost prostřednictvím vnějších znaků. A toto je pravý důvod takzvaného ceremoniálu. Podle mínění většiny moralistů je prostá ctižádost lidí a projevování moci vůči ostatním také důvodem k neustálému rozmnožování ceremoniálních praktik v lidském životě.

Řada z těchto lidí požaduje neustálé povyražení a změny, chce uspokojovat své smysly a pořádat radovánky, účastnit se veselých i smutných ceremonií tak, aby každý den viděla a slyšela něco nového, a mohla tím uspokojovat své touhy (afekty) těmi nejkrásnějšími slavnostmi. A tak ohňostroje, střelby z děl, trubení i bubnování a podobné věci, které dříve byly spojeny s nejdůležitějšími okamžiky, staly se každodenní součástí života vznešených lidí a doprovázejí jejich jídlo a pití. Už neexistuje spořivost, která by bránila těmto nákladným ceremoniím, a mnozí raději rozhazují svůj majetek za tyto pomíjivé chvíle a doufají, že jim to v budoucnu přinese nějaký profit. Lakota se vznešeným lidem ze srdce hnusí. [...] A tak musí být stavěny nádherné slavobrány, pořádány jízdy na saních, bály, maškarády a turnaje, co nejokázaleji prováděny křtiny i pohřební procesí, na čemž často vydělávají vychytralí lidé, kteří pak ty vznešené v těchto radovánkách utvrzují.

Když už byl ceremoniál jednou zaveden, ovládl vše – soukromý i veřejný život, duchovní i světské činnosti – a člověk s člověkem i člověk s Bohem už rozmlouvá pouze skrze něj. [...] Ale nemusíme hned vylévat s vaničkou i dítě, protože uprostřed těch, kteří se nechávají ovládat jen svými afekty, nacházíme také lidi ctnostné a moudré, kteří znají nebezpečí ceremonií i těch, kteří se na nich přiživují. Tito moudří lidé si uvědomují, že ceremonie a rituály přispívají k udržení řádu, bez něž by lidská společnost nemohla existovat. Proto je třeba rozlišovat mezi ceremoniemi škodlivými a zbytečnými a těmi důležitými pro fungování společnosti, které nedávají prostor pro zvětšování lidských neřestí, ale v souladu s Božími zákony dokážou přinést štěstí lidskému rodu. Nejmoudřejší zákonodárce židů Mojžíš nám o tom podává ostatně svědectví, když zavedl v izraelském národě takové rituály a ceremonie, které byly Bohu milé, shodné s jeho vůlí a přispívaly k poznání vyšších věcí a tím i k dosažení štěstí.

[...]

Ceremoniál je řád. Všechny věci na světě mají svůj řád, protože každý je podřízen někomu jinému. Proč? Všichni pocházejí od jedné dokonalé bytosti, která tento řád vytvořila. Velký řád stvoření je potom vzorem pro řád lidských věcí, protože člověk je z těchto stvoření ten nejdokonalejší, má v sobě rozum i lásku k rozumovému řádu. A odtud také pochází na světě všechna nařízení, příkazy a zákony. Když potom všechno posoudíme, zjistíme, že na světě není nic bez řádu. Nastal by velký zmatek, kdyby vládci na svých dvorech a ve svých zemích neza-

váděli určitý řád, protože by nikdo nevěděl, jak se má chovat k osobám vyššího, stejného či nižšího stavu.

U většiny dvorů je určeno, jak se mají chovat velcí pánové při ranním vstávání, oblékání, návštěvě kostela, snídani, jídla a pití, vyjíždkách atd., stejně jako při svlékání a ukládání do postele, a vše je spojeno do jednoho celku a zapadá do sebe. Dobrý příklad toho najdete ve 4. kapitole tohoto Theatra, kde je pojednáno o francouzském královském domácím a komorním ceremonálu. [...] Stejně tak má většina dvorů upraveno, jak má docházet k zasnubám, sňatkům a vítání nevěst v ženichově domě, dětským křtům, oslavám jmenin a narozenin a pohřbům a také jak tato nařízení mohou být měněna podle místa, času či osob, které se jich mají účastnit.

Zvláště důležité jsou okamžiky, kdy mají noví panovníci nastoupit svou vládu nebo naopak se jí vzdát, být prohlášeni následníkem, zvoleni nebo korunováni a každý takový akt má svůj předpis, do jaké míry závisí na vůli panovníka a jaké slavnosti ho doprovází. A tak například švédský král Karel Gustav byl korunován s mnohem menší pompou než královna Kristýna, což vysvětlil svobodný pán z Pufendorfu ve svém díle *Commentarii de rebus gestis Caroli Gustavi* následovně: „Toto se stalo kvůli prázdné pokladnici, jež byla zcela vyčerpaná, a navíc nový král zdědil na 500 000 rýnských tolarů státního dluhu.“

Proto tedy dávají panovníci své vlastní osobě i svým rodinám ceremoniální řády, jimiž se následně řídí, stejně jako se stalo u římského dvora, když byl v habsburském rodě v Německu i ve Španělsku zaveden burgundský dvorský řád neboli etiketa.

Protože se mohou velcí pánové jevit ve špatném světle, pokud kolem sebe nemají množství vojenských či civilních úředníků, kteří nemají být sobě rovni, ale mají mít mezi sebou jasnou podřízenost a nadřízenost. Z toho mohou také mezi nimi povstat různé zmatky a kolize. Kromě doposud vypočítávaných případů, kdy ceremoniál řeší vztahy mezi velkými pány navzájem a v němž každý suverén disponuje neomezenou mocí, existuje také nutnost stanovit určitá pravidla pro styk mezi suverénem a jeho poddanými. V této oblasti panovník určuje, jak jsou udělována léna vazalům, jak mu má být holdováno poddanými ve městech a jak na venkově, jak bude přijímán na říšských a zemských sněmech a jiných veřejných shromážděních a jak budou probíhat další zvyková setkávání.

Zatímco v uvedených případech je úprava pravidel zcela v rukách panovníka, v případě setkávání suverénů navzájem je situace složitější. Zde musí platit povinnosti dvorného chování a zákony přátelství, a to kvůli nedostatečnosti lidských jedinců, kteří často potřebují pomoc druhého, což vytváří vzájemnou závislost a přikazuje být uctivý. Proto také vyslanci disponují ctí svého pána a tuto čest mají na cizím dvoře vymáhat. [...] Stejně tak je ale rozumné, že tato hodnota musí být odstupňovaná a vyslanec, který reprezentuje krále, požívá větší cti než ten knížecí. Záleží však také na momentální politické situaci, jak vřele je vyslanec přijímán. [...]

Většina dvorů se porovnává navzájem: dříve než se španělský král Filip IV. setkal na Bažantím ostrově s francouzským králem Ludvíkem XIV., byly ceremonie obou dvorů pečlivě prozkoumány a vzájemně sladěny. Podobně se stalo také roku 1664, kdy se podobné porovnání týkalo Braniborska a Savojska. [...] Velké komplikace působí setkávání vyslanců na mírových kongresech, kde je ceremonie předmětem dlouhých debat [...].

Panovníci jsou smrtelní lidé stejně jako ostatní. Protože je ale Bůh o své vůli vyvýšil nad ostatní a učinil svými zástupci na zemi, proto musejí být odlišeni od ostatních vnějšími znaky, aby tím u svých poddaných získali větší respekt a úctu. Toto platí u většiny lidí, zejména u prostého lidu, který více posuzuje věci svými pocity a představami než vtipem a rozumem, tak se nechává spíše pohnout tím, co přichází do jeho smyslů a co mu padne do očí. Pokud začnete obecnému lidu stokrát po sobě vysvětlovat, že mají svého vládce poslouchat, protože je to Boží příkaz a že k tomu radí i zdravý rozum, vládce sám však se jim ukáže ve špatných šatech, bude vaše snaha marná. Proto se knížata nejen oblékají do skvostných šatů, ale obklopují se dvořany, nechávají se pozdravovat cizími poselstvy a chránit množstvím vyšňořených vojáků, obdiv lidí způsobí jejich úctu a ta dále povede k jejich poslušnosti. Každý jeden bude ochotný poslouchat takového knížete a jemu sloužit. A z tohoto důvodu také pořádají panovníci ceremonie a krásné slavnosti.

■ Historické otázky přímé

(odpověď lze nalézt v samotném textu):

1. Jak byste na základě Lünigova textu definovali slovo „ceremoniál“?
2. Uveďte alespoň tři důvody, proč je ceremoniál pro společnost škodlivý a proč je blahodárny.
3. Kdo je autorem ceremoniálních předpisů?
4. Které konkrétní každodenní úkony byly u francouzského dvora regulovány prostřednictvím ceremoniálních předpisů?
5. Odkud přišly na císařský (habsburský) dvůr ceremoniální předpisy?

■ Historické otázky kontextuální

(otázka vychází z textu, odpověď je třeba nalézt s pomocí dalších textů, např. učebnice, internetu atd.)

1. Kde a proč došlo k setkání španělského krále Filipa IV. a francouzského Ludvíka XIV.?
2. Kdo je myšlen oním „svobodným pánem z Pufendorfu“?
3. Vysvětlete pojmy „holdování“, „léno“ a „vazal“.
4. Jak mohl panovník skrze ceremoniál zvýšit svou moc nad poddanými?
5. Jaký státní útvar se skrývá pod označením „Burgundsko“?

■ Vazba na rámcový vzdělávací program pro gymnázia:

RVP G: vymezí základní znaky stavovství a absolutismu; uvede konkrétní projevy v jednotlivých zemích a příklady střetů